

КОНЦЕПТУАЛЬНА ФУНКЦІЯ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі книги Г.Д. Торо „Walden or Life in the Woods”)

Досліджується метафора з позицій лексико-семантичного та когнітивного підходів. Аналізуються семантичні трансформації в метафоричному контексті тексту художнього твору.

Ключові слова: метафоричний вираз, концептуальна метафора, когнітивний процес, контекст, семантична тотожність.

Исследуется метафора с позиций лексико-семантического и когнитивного подходов. Анализируются семантические трансформации в метафорическом контексте текста художественного произведения.

Ключевые слова: метафорическое выражение, концептуальная метафора, когнитивный процесс, контекст, семантическое тождество.

Metaphor in literary context is studied taking into consideration lexico-semantic and cognitive approaches, and semantic transformations in metaphorical context are analyzed as well.

Key words: metaphorical expression, conceptual metaphor, cognitive process, context, semantic similarity.

Постановка проблеми. Антропоцентричний характер сучасної лінгвістики сприяє плідному розвитку когнітивної лінгвістики, яка формує нове бачення мовної метафори: метафора розглядається як когнітивний механізм, який дає можливість спостерігати процес пізнання у свідомості людини, пов'язаний із відображенням та осмисленням оточуючої дійсності. Метафора веде до концептуальних систем, які структуруються у свідомості людей і відображають реальний світ, утворюють концептуальні картини світу тієї чи іншої культури. Нові концепти мовної картини світу, утворені метафорою, є результатами взаємодії пізнавального процесу, практичного досвіду, культурного багатства та мовної компетенції індивіда, вони зближують сутності різного порядку, синтезуючи абстрактне й конкретне. Уїлрайт Ф. зазначає, що „мислення не може обходитися без мови, а мова – без метафоричної діяльності, явної чи прихованої” [3, с. 108]. Метафора визначає сприйняття людською свідомістю подій, фактів, дій, тобто лежить в основі концептуальної системи. У мові метафоризація відбувається на основі певного похідного образу, який лінгвісти називають концептуальною метафорою.

Нині актуальне дослідження метафори в руслі когнітивної парадигми, де превалує положення про те, що мовна форма є відображенням когнітивних структур, а метафоризація відбувається як процес взаємодії мови і мислення, коли мова слугує засобом закріплення асоціативних зв'язків між предметами різних класів. Як стверджує Е. МакКормак, генерування метафор – це не просто лінгвістичне явище, яке має місце на поверхневому рівні мови; воно бере початок у більш глибинному когнітивному процесі творчого характеру, який дає нові можливості розвитку значень [1].

Аналіз останніх досліджень. У сучасній лінгвістиці метафору розглядають як основну ментальну операцію. Мовознавці визнають, що метафора бере участь у створенні та структуруванні реальності: вона взаємодіє з природним і культурним світом і тим самим постає посередником між оточуючою дійсністю і свідомістю людини [2]. Метафоричне осмислення предмета або явища формує образні ознаки, з яких складається чуттєвий образ у структурі концепту.

Теорія концептуальної метафори у трактуванні Дж. Лакоффа і М. Джонсона, описує метафору як процес розуміння одного явища в термінах іншого. Дж. Лакофф приходять до висновку, що метафора за своєю природою – це не лише мовне, а й концептуальне явище, оскільки вона тісно пов'язана з культурно-специфічними моделями і сенсорно-моторним та просторовим досвідом людини [4, с. 193]. Концептуальна метафора об'єднує одиниці вторинної номінації за певною схемою зв'язку між понятійними сферами і зберігається в пам'яті у формі метафоричного фрейма, який має вигляд сітки, контури якої структуровані семантичними вершинами, рівнями, лінгвістичними та екстралінгвістичними слотами.

Дослідники погоджуються, що метафори у літературних творах оригінальніші, креативніші, багатші, цікавіші, складніші за будовою, мають більш об'ємне переносне значення і їх можна різнобічніше інтерпретувати, ніж ті метафори, які зустрічаються в інших жанрах. На думку Є. Семіно та Дж. Штіна („Metaphor in Literature”), письменники створюють метафори,

які виходять за межі наших лінгвістичних і/або концептуальних ресурсів, розширюючи їх. Такі метафори формують новий погляд на людський досвід та свідчать про його необмежені можливості [5, с. 233].

Джозеф Штерн („Metaphor, Semantics, and Context”) пропонує послуговуватися семантичною теорією для того, щоб з'ясувати залежність метафори від літературного контексту, і простежити, як він (контекст) по-різному впливає на передачу метафоричного значення та як семантична структура метафори допомагає зрозуміти її когнітивне значення поза межами його змісту, якого їй надає контекст [6].

Мета статті – розглянути семантичні трансформації в рамках концептуальної метафори у художньому дискурсі. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: простежити генеративну функцію метафори у художньому контексті та визначити когнітивно-прагматичні особливості метафор у художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Людина сприймає навколишній світ, ототожнюючи й асоціюючи його з власними процесами життєдіяльності. Ця здатність людської свідомості зумовила появу антропоморфних метафор, які дали можливість індивіду сформувати уявлення про світ, переносячи на нього принципи структурування своєї особистості, суспільного та соціального укладу. Соціальний світ Г.Д. Торо бачив крізь призму природного світу, для нього природа є дзеркалом суспільних, людських відносин, суспільної моралі, а саме: „... *for though there are almost no weeds, there are **frogs** there – who would fain keep up the hilarious rules of their old festal tables, though their voices have waxed hoarse and solemnly grave, mocking at mirth, and the wine has lost its flavor, and become only liquor to distend their paunches, and sweet intoxication never comes to drown the memory of the past, but mere saturation and waterloggedness and distention. The most **aldermanic**, with his chin upon a heart-leaf, which serves for a napkin to his **drooling chaps**, under this northern shore quaffs a deep draught of the once scorned water, and passes round the cup with the **ejaculation** tr-r-r-oonk, tr-r-r – oonk, tr-r-r-oonk! and straightway comes over the water from some distant cove the same password repeated, where the next in **seniority and girth** has gulped down to his mark; and when this observance has made the circuit of the shores, then ejaculates **the master of ceremonies**, with satisfaction, tr-r-r-oonk! and each in his turn repeats the same down to the least distended, leakiest, and flabbiest paunched, that there be no mistake; and then the howl goes round again and again, until the sun disperses the morning mist, and only the **patriarch** is not under the pond, but vainly bellowing troonk from time to time, and pausing for a reply*” [7, с. 199].

У цьому метафоричному контексті встановлюється схожість або аналогія між *жабами і представниками суспільства* (*‘alderman, master, patriarch, chaps’*), при тому, що й одні, і другі належать до двох когнітивно віддалених сфер. Ця когнітивна віддаленість двох концептів, ЛЮДИНА і ПРИРОДА, метафорична у своїй основі. Віддаленість об’єктів (*‘frogs – alderman, master, patriarch, chaps’*) пояснює відчутну образність такого означення денотата суспільної ієрархії, що дозволяє віднести цю вторинну номінацію до метафори, яка, взаємодіючи зі своїм референтом, створює нове смислове утворення, в якому жабам приписуються якості представників різних соціальних прошарків. Як бачимо, в цьому контексті здійснюється метафоричне перенесення, при цьому формується корелят *‘alderman, master, patriarch – chaps’*. Когнітивна операція, яка відбувається під час породження та розуміння метафори, полягає у взаємодії двох різних понятійних сфер, завдяки чому ідея, яка зазнає метафоризації, поповнюючись новими асоціативними зв’язками, збагачується.

Метафорі притаманна здатність створювати дещо новий смисл, тому у концептуальному процесі породження метафори розпізнаються як схожі властивості референтів, на яких ґрунтується семантична тотожність, так і відмінні властивості, на яких базується семантична аномалія, наприклад: „*At length the **jays** arrive, whose discordant screams were heard long before, as they were warily making their approach an eighth of a mile off, and in a stealthy and sneaking manner they flit from tree to tree, nearer and nearer, and pick up the kernels which the squirrels have dropped. ... They were manifestly **thieves***” [7, с. 308].

У даному контексті відбувається зближення двох концептів, когнітивно далеких один від одного: *‘jays – thieves’*. Тут проявляється когнітивна властивість метафори, на якій тримається її евристична функція – поєднання двох концептів, які не пов’язані між собою в мовній картині світу, і виявлення тотожності мало схожих між собою об’єктів. Як бачимо, *сойки* уподібнюються до *зłodіїв*, в результаті чого на них переносяться загальновідомі негативні конотації негідників і можливість трактування денотативного об’єкта розширюється.

Таким чином, дослідження метафори у когнітивному аспекті не заперечує розгляду мовних проявів метафори різного рівня, оскільки власне вони дають доступ до вивчення організації ментального простору людини, а також подальшого аналізу семантичних процесів, які відбуваються під час утворення метафор. Когнітивно-дискурсивний підхід *перспективний* для аналізу властивостей метафоричних виразів у художньому контексті та дослідження процесу сприйняття метафор читачем.

Список літератури

1. МакКормак Э. Когнитивная теория метафоры / Э. МакКормак // Теория метафоры : сборник. – М. : Прогресс, 1990. – С. 358–386.
2. Пименова М. В. Типология структурных элементов концептов внутреннего мира (на примере эмоциональных концептов) / М. В. Пименова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 83–90.
3. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры: сборник. – М. : Прогресс, 1990. – С. 82–109.
4. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff ; M. Johnson. – London : The University of Chicago Press, 2003. – 193 p.
5. Semino E. Metaphor in Literature / E. Semino, G. Steen // The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought. – New York : Cambridge University Press, 2008. – P. 232–247.
6. Stern J. Metaphor, Semantics, and Context / J. Stern // The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought. – New York : Cambridge University Press, 2008. – P. 262–280.
7. Thoreau H. D. Walden / H. D. Thoreau // Walden and Other Writings by Henry David Thoreau / J. W. Krutch (ed.). – New York : Bantam Books. – 1989. – P. 105–353.

О.В. Бурко (Чернівці)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ „LIFE”

Здійснено дефініційний аналіз домінантної лексики „life” на основі тлумачних словників англійської мови та моделювання лексико-семантичного поля „life”.

Ключові слова: лексема, лексико-семантичне поле (ЛСП), ядро, периферія, дефініційний аналіз, компонент, значення.

Осуществлен дефиниционный анализ доминантной лексики „life” на основе толковых словарей английского языка, а также моделирования лексико-семантического поля „life”.

Ключевые слова: лексема, лексико-семантическое поле (ЛСП), ядро, периферия, дефиниционный анализ, компонент, значение.

The article is focused on the definitional analysis of the dominant lexeme „life” on the basis of English thesauri and modeling of the lexical-semantic field „life”.

Key words: lexeme, lexical-semantic field (LSF), nucleus, periphery, definitional analysis, component, meaning.

Література останніх років, присвячена розробці теоретичних питань лексичної семантики, зокрема лексико-семантичного поля (ЛСП), свідчить про постійний інтерес дослідників до принципів об'єднання лексем у різні лексико-семантичні структури. Системний підхід до мови – одна з характерних рис сучасних лінгвістичних досліджень. Різні типи полів, у тому числі лексико-семантичне поле, широко та всебічно досліджували О.В. Бондарко (1999), І.М. Кобозєва (2000), С.Т. Шафіков (2000) та ін. Їх праці [3; 5; 10] посідають чільне місце в сучасній семантиці. Вони містять визначення поля як об'єкта лінгвістичного аналізу, критерії виділення поля, загальні принципи його структуризації. Проте низка питань у теорії поля залишається відкритою для обговорення.

Матеріалом дослідження виступають словникові дефініції, вибрані з 10 тлумачних словників.

Основною **метою** даної праці є моделювання ЛСП „life” в системі англійської мови.

Мета дослідження передбачає виконання таких **завдань**:

- проведення дефініційного аналізу лексики „life”;